

Inventari de l'església parroquial de Sa Pobla. 1514

JOSEP OBRADOR, M. SS. CC.

A l'arxiu municipal de Sa Pobla (AMSP) es conserva un còdex de 1401. Els fulls esgrogueits per la tinta ja prou esvaïda no el fan gaire voluminós. La seva foliació sols abarca la quantitat de 44 fulls, en paper selecte que transparenta l'empremta constant de filigrana en figura d'àguila. El seu format és de 290 x 220 mms. i guardes de pergami. En temps recent ha estat objecte de meticulosa restauració, encara que primària, en vista a una més acurada conservació.

Està escrit —tot ell— en bella caligrafia d'època, en el nostre idioma mateix: un català que jo catalogaria de perfecte.

Aquest còdex és el primer en antiquitat de la secció de Clavaria, a l'Arxiu Municipal: la sèrie més antiga i més completa fins avui conservada. A una i altra cara enclou els assentaments del clavariat o tresoreria de la vila dita llavors Huyalfas.

Per dissort acabà la vida abans d'hora —al nostre dir— potser amb el període mateix del Clavari En Guiller mó Ventayol, que figura en actes; o potser per alguna altra causa ignorada, perquè dels 44 fulls que té el còdex sols 21 parlen d'administració, que era l'objectiu del llibre. Els 22 restants quedaren buits i el llibre aniria a parar al seu lloc en el registre. Sols després de cent i més anys aquelles pàgines en blanc anaren omplint-se de nòmines de batles; de jurats i consellers; eleccions de càrrecs a la universitat, i coses semblants. Aquesta fou la sort d'un còdex tan interessant, que no anàs al foc, o que en fessen taps d'escopeta, o altres usos encara pitjors.

Havia canviat el tema; també la ma de l'escrivà i la seva caligrafia tan bella d'abans. Els fulls són menys llegívols i es deixen entendre no sense alguna dificultat.

Entre llistes i nòmines, un inventari de l'església de Huyalfas, de l'any 1514, que crida fort l'atenció. Potser seria el primer inventari —més antic, fins ara no se'n coneix— ni consta tampoc manament de bisbes, com faran més tard, ni urgència de ninguna classe, sinó que en el foli 27 es diu que els vicaris de la dita parròquia, Mn. Joan Ballester i Martí Poquet, amb bona harmonia amb els jurats Antoni Sucies i Salvador Serra feren inventari de les "robes de la dita església e joies de aquella".¹

¹ AMSP. / Clavaria (Cl)-1. fol 27.

No sé si en comparació d'altres inventaris d'època podria considerar-se avançada la titular de St. Antoni d'Huyalfas. Certament no excel·lia ni per ricor ni per abundància, mes dins la seva pobretat artística i sumptuària ens deixa entreveure una capella bastida en la part forana, d'uns 200 anys —mínim— d'existència, dins una comunitat cristiana que tenia ordenació cultural ben arrelada, tot i que no encetà parròquia fins a l'any 1366, quan la seva emancipació de St. Miquel de Campanet. Dins aquesta comunitat cristiana uns preveres animarien la fe dels feligresos, i es faria provisió d'ornaments, vasos sagrats, imatges, etc. que convertirien en casa de família aquella capella.

L'estructura tradicional de les esglésies del S. XIV devia ésser segurament la mateixa aquí que a St. Miquel; que a St. Pere d'Escorca; a Crestatx; a la Sang, de Muro, i a St.^a Anna d'Alcúdia, etc. és a dir: nau rectangular, a dues vessants, enteixinat de postissada amb un finestral estret i llarguer o claraboia, i altar únic vers l'orient. Mes, passant el temps vendria la multiplicació d'altars i la profusió de les imatges per foment de la devoció i mestratge de les veritats bíbliques a la massa cristiana illiterata.

Baix d'aquesta advertència serà més fàcil penetrar el contingut de l'inventari.

Passant revista a la distribució interior del temple en estudi, com a possible reproducció ideal podríem considerar-lo dividit en sis altars (no es diu de capelles), apart de l'altar major

L'altar major, amb el seu presbiteri, a un extrem del recinte.

L'altar de St. Antoni, el titular; l'altar de Nostra Dona.

L'altar de Nostra Dona d'Esperança; l'altar de Purgatori.

L'altar de St. Cristòfol; l'altar de St. Sebastià.

Apart dels altars hi ha també "les fonts baptismals" i potser capella fonda, quí sab si de la Verge de la Rosa (substituída més tard per la devoció del Roser o Rosari?).

Després de la ressenya dels altars, cada un amb el seu adreç, vindran els ornamentals sacerdotals i robes; les joies, vasos sagrats i objectes de culte. Particularment en serà agradós un petit comentari als llibres tan escassos de la nostra capella.

El capítol de les joies i objectes de culte de l'inventari ens descobreix dues custòdies d'argent. Aquí custòdia voldrà significar píxide o copó on es guardaven les formes consagrades per donar la comunió. Una custòdia per al peu de l'altar; l'altra custòdia per portar als malalts el Viàtic. L'any 1725 un altre inventari transcrit de ma del Vicari Parera, dirà que aquestes custòdies eren unes capsetes de plata, sobredaurades per dins; segurament les mateixes de l'inventari que comentam.²

També consten dues altres capsetes d'argent: una per batejar; l'altra, per pernoliar, o sia, donar l'unció als malalts.

Hi havia també 3 calzes, amb ses patenes per la santa Missa. No diu si serien de bronze o de plata, mes vull creure que un dels tres seria aquell calze

² AMSP. Es tracta d'unes transcripcions de Parera conservades en dit arxiu.

que l'any 1323 surtí de les mans de l'argenter innominat, i per la seva adquisició es feren diverses deixes, algunes de les quals ens ha conservat el Notari Terriola, com la de Guillem de Montjuic (de Monte Judaico), natural de Barcelona i veí de Huyalfas que deixà per amor de Déu un cert llegat "in adiutorium ementibus unum calicem argenti in dicta ecclesia Sancti Antonii de Huyalfas",³ és a dir per òbol d'un calze d'argent, a benefici de la dita església. Al testament del marit segueix el de la dona Elisenda, sa muller, que especifica un llegat de 10 sous, per l'obsequi del calze d'argent.—A l'inventari citat per Parera figuren 5 calzes, entre ells, dos de plata sobredaurada.

El reliquiari de la Vera Creu no admet comentari ni suposicions. Sols que Parera diu: "Item una creu de plata sobredaurada, reserva del lignum crucis",⁴ i en quant a la creu de plata tenc una cita d'una deixa testamentària recollida en els protocols del Notari Terriola ja citat: "Item lego cruci argenti que fieri debet in ecclesia Beati Antonii de Huyalfas, 20 solidos" —la cita és de 1348— i la inscripció diu així: Item llega a una creu d'argent que s'ha de fer a l'església de St. Antoni de Huyalfas, 20 sous. Com que l'inventari no cita cap creu d'argent potser quedaria incluída dins la inscripció de la vera creu.⁵

Es consigna també un encenser de plata, i deu ser el mateix que l'any 1725 es descriu com encenser, amb sa barqueta i cullereta de plata.⁶

Dins la llista de les joies caldrà fer menció del collar d'or, i un de perles, de Nostra Dona i de l'Infant Jesús; les penitències de coral o d'atzabeja i la corona de perles amb grans d'argent. Com era costum també duia gonella la figura de Maria, i l'inventari li atribueix quatre mantells, de variats colors, ornats amb "roses de perles". Igualment la figura del nin Jesús, amb un devanter, florit de perles.

Els ornaments sacerdotals que anuncia el repertori es completen en 7 casulles per la celebració eucarística. El seu teixit és de setí, de girasol, de ximellot o de bustani. El color és blanc o verd o vermell o negre. Existeix una dalmàtica, de vellut verd; una capa de vellut vermell per les festes; una altra de setí carmesí, i una negra, de cànem.

Els quatre mandils "per lo pa beneït" ens voldran recordar l'antiga pràctica litúrgica de l'oferta, els diumenges a la missa solemne, on els assistents, entre altres dons, oferien pans per les necessitats dels pobres. Els pans eren col·locats sobre els mandils, rebien la benedicció del celebrant, aspergits amb l'aigua salpasa, i es repartien entre els indigents.⁷

L'inventari ha anunciat "la figura de Nostra Dona" i cal qüestionar-se sobre quina figura de Nostra Dona, ja que a la mateixa llista llegim "Nostra Dona d'Esperança", avui conservada dins una capella, i es tracta d'una talla magnífica, de molta veneració en temps passat. D'altra banda en el museu local té estada l'antiquíssima talla sedent de Nostra Dona de la Rosa de la qual he fet ja memòria.

3 ARM. / T-400, f. 9 v. i 11 v.

4 PARERA, l. c.

5 ARM / T-647, f. 25 v. Test. Esperança, muller de Guillem Torrent.

6 PARERA, l. c.

7 G. MUNAR: "L'antic Ritual Mallorquí", Palma 1961, pàgs. 12-13.

Aquesta figura de Nostra Dona deu haver-se de identificar amb l'anomenada Mare de Déu de Vialfas, verge-sagrari, mil vegades descrita i reproduïda gràficament, obrada amb gràcia i mestria, atribuïble al conegut imaginair-prevere Mn. Gabriel Mòger, vers l'any mil i cincents. Ella polaritzaria la devoció intensa mariana de les generacions antigues: era la Verge titular de la parròquia. El notari Joan Morro ens ha conservat un testament dins els seus protocols que dona fe d'aquesta devoció. Diu: "Item lego Beate Marie dicte ecclesie Beati Antonii unum cereum album", és a dir també deix a la Benaventurada Maria de la dita església de Sant Antoni, un ciri blanc, de pes de quatre lliures.⁸

L'escultura soberga de St. Antoni no admet discussió. Allà està ell, presidint el museu local: no és ell el Patró? Imatge de gran tamany, de fusta sobredaurada, de faç bondadosa i atraient, que centra tota una història secular del seu patronatge.

St. Sebastià tenia a Huyalfas prou devoció. Era l'Advocat contra la pesta i a ell atribuï sempre veure's escàpola de les repetides incursions epidèmiques. De temps antic actuava una confraria en honor seu, sobre la qual quedà escrita aquesta partida pocs anys després del nostre inventari: "Manen los jurats al honrat En Gabriel Ferragut, Clavari, que don a N'En Gabriel Seguí i Antoni Ferragut, Obrés de Sant Sebastià, onze lliures, per una festa havia fer de Sant Sebastià".⁹ Succeïa l'any 1527, uns quatre anys lluny de la pesta d'En Boga, de trista anomenada, que a Sa Pobla no hi va tocar, segons la fama. Són moltes les notícies que es podrien donar d'aquesta devoció a St. Sebastià, mes no és el lloc ni el temps. Sols afegiré una deixa testimonial, gairebé insignificant. És el testament de Martí Ferragut que fa un llegat de 6 diners "al bací de Sant Sebastià".¹⁰

De St. Cristòfol sols puc dir que ha quedat el nom dins la vila, i poca cosa més. La seva imatge de l'inventari degué finir ja fa molts anys.

A St. Martí l'antiga església sols li dedicà una cortina o tapiç. Mes aquest sant tenia prou devoció a Huyalfas, per la fama de la cova o balma, santuari freqüentadíssim dels nostres majors, i era també molt usual el nom de Martí, i les deixes testamentàries a St. Martí de la Cova. Encara l'alqueria que es deia de St. Martí es diu avui Can Vauma, o millor Balma.

Després de passar revista a imatges i ornaments l'inventari denuncia uns poquets llibres que hi ha a la parròquia. Vegem. Un breviarí amb cant, forrat de vellut vermell. Entre els protocols del notari Vicens Terriola hi ha aquest acte singular: Els jurats de Uyalfas Pere Crespí, Jaume Cantallops i Jaume Berga, síndics i procuradors de tota la universitat, vila i parròquia susdita, confessen i reconeixen deure a Bernat Riera (de Riaria), Rector de l'església de dita parròquia, trenta lliures per les quals "ad opus dicte ville" han comprat un llibre "qui dicitur Breviarí". Per complir això obliguen tots sos bens i els de tota

⁸ ARM. / M-540, f. 50. Test. Antoni Serra; 23/9/1473.

⁹ AMSP. / CI-1527-1528.

¹⁰ ARM / M-540, fol. 112. Fou a 24/12/1479.—Vde. també "Marginalia", pàg. 124.—Últimament l'amic En B. Siquier ha publicat un "Recull de notícies històriques" sobre la devoció a St. Antoni i St. Sebastià a Sa Pobla (1990) baix l'auspici de "Jonqueres Veres", entitat cultural d'aquesta vila.

la universitat.—Per testimonis segueixen set firmes. Fet dia 13 d'abril de 1339.¹¹ Potser serà massa llarg el temps de cent i vuitanta anys per un breviari, si es dedica a la tasca diària de la pregària litúrgica, mes no deixa d'esser possible. Aquí tendríem —si es conservàs, és clar— un còdex preciós amb nota musical sense pentagrama ni tetragrama, a l'entorn d'una sola línia, i qui sab si tot en pergami. Són suposicions no massa aventurades, per les mostres que he pogut examinar tant al nostre arxiu com a l'arxiu de la Col·legiata de Lluc i altres bandes.

Aquest breviari no seria segurament el de 1488 editat a Mallorca pels Drs. Caldentey i Prats, per la raó que devia tenir música el de l'inventari, i el breviari mallorquí al parèixer no disposaria de notació musical. Es tractaria, doncs, del breviari de Venècia de 1506?

—El missal nou, vermell, no seria altre que el de 1506, estampat a Venècia en el taller de Lluc-Antoni de Giunta. Imprès a dues tintes, lletra gòtica, ornat amb moltes estampes i caplletres historiades, fou imprimit com a servei de la diòcesi mallorquina per decisió del Bisbe Antoni de Rojas, valguent-se de la voluntat i favor del llibrer mallorquí Jacobo de Hirdis. Fou el primer missal que es donà a l'estampa, segons us i consuetud de la litúrgia privativa de Mallorca.¹²

—De l'Evangelister no en sabré dir res, ja que no se'n ha conservat més que el títol.

—L'inventari fa recensió d'un missal vell. Vell, a principis del S. XVI, de quin any seria? Manuscrit, sense dupte, tot una joia de biblioteca que els segles no ens han permès contemplar. A més abundància hi havia encara un missalet petit. Sense comentaris.

—L'ordinari i la consueta, un i altra eren manuscrits, ja que la primera edició feta a València a l'oficina de Joan Jofre, és de l'any 1516, a cura de Mn. Joan Font i Roig, Domer de la Seu.¹³

Acabada la present anotació a la lletra venerable del nostre inventari, interessa conèixer el seu contingut. La transcripció està feta amb fidelitat textual, incluits defectes possibles a l'original.

Com advertència he de dir que queden desfetes abreviatures, passades a xifres usuals les romanes; regularitzades majúscules, signes de puntuació i accents. He conservat el mot "item", "també" propi dels inventaris i llistes, i he simplificat les consonants reduplicatives.

¹¹ ARM. / T-376, f. 9.

¹² G. MUNAR, "Misal según uso de la Santa Iglesia de Mallorca", Palma 1962, pág. 6. Item "El antiguo Breviario Mayoricense, Palma 1963, pág. 4.

¹³ G. MUNAR, "L'Antic ritual mallorquí", Palma 1961, pàgs. 4-5.

DIE PRIMA MAII ANNO A NATIVITATE DOMINI

MDXIII (1514)

Los dies e any desús dits los Discrets Mossen Joan Balester e Martí Poquet, Preveres, Vicaris de le Església de Vialfas feren lampar de les robes de le dita església e joyes de aquella als honrats jurats, so és Anthoni Socies e Vador Serra, altre dels jurats, en lo modo següent.

Primo depossen an als dits jurats la custòdia de argent lo qual dona a combregar, e una altre custòdia per combregar a le Església.

Item une capse de argent per batetjar.

Item une capse de argent per pernuthiar.

Item en la figura de Nostra Dona una panitència e una branca de coral, e una panitència de atzebeya negra.¹⁴

Item un collar dor e un de perles. Item altre panitència de coral, del coll.

Item una altre de coral e argent al col del Jesusset.

Item una panitència de fust ab coral e atsebege detras la cortina de valut, devant la custòdie.¹⁵

Item lo altar major, tres tovalles e una tovallola ample.

Item una tovallola de seda.

Item al altar de Sent Anthoni, duas tovalles e una tovallola ample listades.

Item lo altar de Nostra Dona, dues tovalles e una tovellola ample.

Item a lo altar de purgatori dues tovalles e dues tovelloles.

Item Sent Cristòfol, dues tovalles e dues tovelloles.

Item Sent Sebastia, dues tovalles e une tovellola ample.

Item una cortina de Sant Mertí prop la trona.

Item una altra cortina ab les posales de Nostra Dona.¹⁶

Prop lo altar de Nostra Dona una cortina ab los Reys.

Item prop la capella una cortina dels XV greons.¹⁷

Item una cortina blava devant la capella.

Item les fons, una cortina de le passió e laltre de la Netivitat.¹⁸

Item un drap de càvem vermel sobre les fons.

Item una cortina de la salutació.

Item una cortina de la passió del altar major.

Item XV tovalles, dich quinsa tovalles listades.

Item deset tovelloles amples de altar, entre bones e dolentes.

Item quatre tovelloles rentades.

Item una cortina devant lo altar, de coresma, ab creu blava.

¹⁴ Penitència era un enfilall de grans, a manera de rosari, destinats a comptar les avemaries o altres oracions, segons Alcover, en el seu Diccionari.

¹⁵ Atsabege = atzabeja; varietat de lignit molt negre i lluent. Id.

¹⁶ "posales"; cal interpretar les "Esposalles" de la Verge Maria.

¹⁷ Cortina "dels quinze graons", deu fer referència als 15 graons del Temple, que a l'edat de 3 anys pujà la Verge Maria el dia de la seva presentació en el Temple, segons la tradició antiga d'orient.

¹⁸ "Les fons", són sens dupte "les fonts baptismals".

- Item altra cortina de creu blava.
 Item quatre palis de drap de lli per de corema.
 Item vint y tres tovalloles.
 Item tres tovalloles amples.
 Item tres frontals vells.
 Item uns vanevats de altar e un manill de fil am pua.¹⁹
 Item una cuberta de missal de setí, ab boces vermelles.
 Item una tovallola de vengeli, de li obrade de sade vermela.
 Item dues tovalles blanques.
 Item dues tovalloles petites.
 Item tres calses ab ses patenes.
 Item un cuxinet de domàs vert.
 Item un tros de drap per fer àmit.
 Item quatre mandils per lo pa baneyt.
 Item un bestiment per tot dia per les misses de purgatori.
 Item una casula de ximalot vermel e maniple y astola.²⁰
 Item una casula vermela ab flors de brocat, stola, maniple de ximelot.
 Item dos camis, en dos àmits e dos senyels.
 Item altre camis, àmit e senyel no beneyt.
 Item una cortina devant lo altar ,de valut negre.
 Item dos palis de domàs vert amb sos frontals.
 Item un pali de velut vermel e frontal.
 Item altre pali de setí vermel ab dos frontals.
 Item un pali de ximelot blanch ab son frontal.
 Item un pali de ximelot negre ab son frontal.
 Item un pali de domàs blau ab son frontal.
 Item un pavalló de setí groch.
 Item una casula de cetí verd.
 Item una casula de girasol ab fres de setí verd.²¹
 Item una casula de ximalot blanch, stola e maniple.
 Item una deumàtiga de velut vert, stola, maniple a stola.
 Item un maniple de domàs verd, e hun de velut vermel.
 Item hun mantell de Nostra Dona, vermel, ab roses de perles, ab nou roses, e un de Jesús, amb sis roses de perles.
 Item un deventer blau de Nostra Dona, de velut, devant quatre ramps de perles.
 Item un mantell de valut verd, ab vuit roses de perles.
 Item un del Jesusset ab sis roses de perles.
 Item un mantell de Nostra Dona de satí blau, ab so mantellet de Jesús.
 Item un mantell de Nostra Dona de valut vermel ab un de Jesús ab sis roses de perles cascun.

¹⁹ vanevats, serien uns teixits de llana embotits de cotó "cotonats" o de llana. El "filempua" era un drap de tela clara i prima, brodada en fil de seda que s'emprava per fer tavalloles, cortines, etc. Alcover, l. c.

²⁰ Ximellot o xamellot = camelot: teixit de llana mesclada amb pel de camell o de cabra. Alcover, l. c.

²¹ Girasol: roba fina teixida amb fils de diversos colors. Alcover, l. c.

Item dues corones de perles ab grans de argent de Nostra Dona e son fill.

Item una capa per les festes ab capula de velut vermell.

Item dues tovelloles de le evengeli, una de ximelot negre, e altre d'esusada.

Item una capa de requiem de canyem negre.

Item una casula de requiem squinsade e un pali de requiem vell, de pinsel.

Item un pali de possa s defunts e trossos de canyem blau dolents.

Item lo ansenser de argent.

Item lo reliquari ab la vera creu.

Item un missal nou, vermell, hun alfeyer.²²

Item un breviari ab cant, un libre de velut vermell.

Item un missalet petit. Item un avengelister, un missal vell, un ordinari, una consueta, un libre de cuyro vermell; una caxa vermela, un archibanch, una caxa grossa, o cofre.

Les quals cosses foren rebudes per los honrats jurats, presents per testimonis, En Thoni Ferregut e Jacme Ferregut, e per quant lo inventari no ses trobat, no sie present a les altres cosses, les quals coses foren per los honrats jurats liurades al Venerable Mossen Bernat Caldés, Prevare y Vicari de le dita Eclésia. E aquí lo honrat Bernat Caldés ensemps ab lo honrat En Jacme Caldés, son pare cascun per lo tot (segueix la última linia que no sé interpretar).

Testimonis: Joan Palou e Lorens Ferregut, Nadal Benet.

Any mil cinccents desset.

Lo primer de maig foren rebigudes les coses següents:

Primo huna capa de siti carmesi.

Mes una casula bustani negre, astola, maniple.²³

Mes quatre tovales.

Mes huna tovalola.

Mes quatre camis.

Mes hun pali de Sent Sabastià, de setí torogat.²⁴

Les coses desus dites foren acomanades al Venerable Mossen Joan Balester, present lo batla e jurats, e Gabriel Fornari (e) Miquel Tortela.

Transcripció i comentari: J. OBRADOR, M. SS. CC.

²² Alfeyer, significa llibre d'oficis litúrgics, dervat del llatí "officiariu", segons DCVB, art. *Oficier*. Item Diccionari Aguiló, art. *Ofayes o Ofay*. La dificultat que oferia l'ètim en qüestió rau en les grafies diverses que es troben en els inventaris. Alfeyer, així escrit, hom diria que és un mot àrab; mes no fou possible trobar-li significat. Els inventaris de Lluçmajor que ens ofereix Font Obrador (1335 i 1384) grafien "O Seyer". El de St. Pere d'Escorca, en vies de publicació (1395) diu "Offeyer". Alguns inventaris catalans del XIV transcriuen "Officier".

²³ Fustana (també fustani o fustany i fustaina) era un teixit de cotó gruixat, pelut per una cara, que s'usava per a confeccionar folres i coixins, i juntament altres articles i robes litúrgiques.

²⁴ Torogat. Sembla que voldrà dir de color taronja = taronjat.